

Benedikt Spinoza: Renati des Cartes Principia philosophiae more geometrico demonstrata / René Descarta Principy filosofie způsobem užívaným v geometrii vyložené

Přeložil Martin Hemelík, Filosofia, Praha 2004, 244 s.

Český překlad Spinozova spisu *Renati des Cartes Principia philosophia more geometrico demonstrata* (1663) představuje další z řady výsledků mnohaletého úsilí Martina Hemelíka na poli spinozovských studií. Velkoryse pojatým bilingvním vydáním tohoto díla v pražském nakladatelství *Filosofia* při Filozofickém ústavu Akademie věd České republiky učinil překladatel poslední významný krok k naplnění sympatické ambice uvést do českého prostředí prvopřeklady všech dosud nepřeložených významných Spinozových textů: pomineme-li několik marginálních položek,¹ byly *René Descarta Principy filosofie* vskutku posledním dochovaným Spinozovým dílem, které na překlad do češtiny čekalo.

Spinoza se v knize ujímá úkolu, který v jeho době již zdaleka nebyl samozřejmý: systematicky vyložit a komentovat filosofické stanovisko svého významného staršího současníka. Přesněji řečeno, Spinoza zamýšlí podat základy Descartovy filosofie způsobem notoricky známým z pozdější *Etiky*, tedy pomocí postulátů, definic, axiomů a z nich vycházející soustavy navazujících tvrzení a jejich důkazů (tzv. podání „*more geometrico*“). Za hlavní úběžník výkladu si volí, jak lze ostatně očekávat, Descartovo nejsoustavnější dílo *Principy filosofie* (1644);² při výkladu ovšem neváhá využívat motivů či dokonce celých pasáží z dalších Descartových textů, zejména z *Meditací o první filosofii*³ a z *Odpovědí na druhé námítky*.⁴ Descartovým *Principům* rovněž odpovídá základní členění Spinozova spisu. Spinoza se obšírně zabývá klíčovými prvními dvěma částmi Descartova textu a po-uze letmo se dotýká výkladu části třetí (který zjevně nedokončil). Expozici v původním vydání doplňuje rozsáhlý dodatek *Metafyzické myšlenky* (jeho český překlad, opět pořízený Martinem Hemelíkem, již vyšel samostatně⁵ a nebyl proto do recenzovaného svazku zařazen) a vydavatel Lodewijk Meyer spisu předslal ne nezajímavou předmluvu, v níž mj. osvětluje okolnosti vzniku díla a spleť vnitřní chronologii textu (tato předmluva je do svazku zahrnuta). Já-

¹ Jedná se o krátké pojednání o duze (pravděpodobně pseudospinozovské) a zhruba o třicet méně významných dopisů.

² Č. překl. Descartes, R., *Principy filosofie: Výbor doplněný dvěma Descartovými dopisy Alžbětě Falcké*. Přel. T. Marvan a P. Glombíček, Praha: Filosofia 1998.

³ Č. překl. Descartes, R., *Meditace o první filosofii. Námítky a autorovy odpovědi*. Přel. P. Glombíček, T. Marvan a P. Zavadil, Praha: Oikoymenth 2003: str. 7 – 80.

⁴ Č. překl. tamt., str. 107 – 145.

⁵ Spinoza, B., *Metafyzické myšlenky*. Přel. M. Hemelík, Praha: Filosofia 2000.

drem spisu je bezesporu podání základů kartesiánské fyziky na základě druhé (a počátku třetí) části *Principů*. To Spinoza původně vypracoval jako podklad pro vyložení kartesiánské fyziky Leidenskému studentovi Johannu Caseariovi. Podání *more geometrico* první části *Principů* doplnil Spinoza později, těsně před vydáním knihy. Dodatek *Metafyzické myšlenky* pak tvoří pravděpodobně nejstarší vrstvu textu.

Navzdory tomu, že *René Descarta Principy filosofie* jsou jediným dílem, které Spinoza během života vydal pod svým jménem, zůstávaly dlouho stranou zájmu spinozovských bádání. Ještě více než skutečnost, že se jedná o raný a v mnoha ohledech nevyhraněný text, k tomu jistě přispělo vědomí, že jde „jen“ o výklad myšlenek jiného filosofa, navíc od autora, pro nějž interpretace a komentáře textů starších mistrů rozhodně nebyly – na rozdíl od tehdy stále ještě živé tradice tzv. „druhé scholastiky“ – prostředkem k vyjadřování vlastních filosofických názorů. Jak ovšem upozorňuje ve svém úvodu sám překladatel, jedná se o text důležitý přinejmenším pro dějiny idejí a dějiny filosofie: i odhlédneme-li od toho, jak poučné obvykle bývá, když se navzájem komentují velcí filosofové, lze Spinozův spis chápat jako významný dokument myšlenkového kvasu v Evropě po třicetileté válce, jehož důsledky pocítujeme dodnes; úžeji je pak tento spis důležitým, vlastně jediným soustavným podkladem pro vyhodnocení vlivu kartesianismu na formování Spinozovy vlastní filosofické pozice. Spinozovo podání se navíc v několika zásadních bodech od Descartovy pozice otevřeně odchyluje: již zde – stejně jako později v *Etice* – např. Spinoza odmítá reálný rozdíl mezi Božím intelektem a Boží vůlí a souběžně s tím výrazně přetváří kartesiánskou koncepci ideje. Z mnoha pasáží druhé části *Principů* lze pak vyčíst Spinozovu distanci vůči některým Descartovým principům pohybu těles, ne-li přímo jejich odmítnutí. Důkladné studium textu může tedy významně přispět k interpretaci *Etiky*, která samozřejmě zůstává Spinozovým klíčovým dílem.

Bilingvní latinsko-české vydání *René Descarta Principů filosofie* má po formální stránce všechny podstatné atributy vědecky seriózního edičního počínu. Martin Hemelík svému překladu předeseílá úvod „Kartezianismus a spinozismus aneb několik marginálií ke Spinozovu výkladu Descartova díla“. Nepouští se zde sice do určitějších analýz obsahu spisu, historicky poučeným (ač poněkud rozvláčeným) způsobem nicméně uvádí do dobových souvislostí i do geneze textu, naznačuje význam spisu v celku Spinozova díla, poukazuje na některé důležité aspekty při interpretaci spisu a úvod doplňuje krátkou bibliografií sekundární literatury ke Spinozově interpretaci Descarta a k poměru spinozovské a kartesiánské fyziky. Vlastní text pak Hemelík opatřil dosti zdařilým poznámkovým aparátem (částečně se v něm přidržuje aparátu S. Barbona a L. Rice z nejnovějšího vydání anglického překladu Spinozova textu),⁶ v němž příležitostně poukazuje na

⁶ Spinoza, B., *Principles of Cartesian Philosophy with Metaphysical Thoughts*. Přel. S. Shirley, Indianapolis: Hackett Publishing Comp. 1998.

odchylky Spinozova podání od litery Descartových textů, podává vlastní vysvětlení a ilustrativně uvádí pasáže z jiných Spinozových děl.

Zdálo by se tedy, že Martin Hemelík má na své straně všechny důvody prohlásit na konci svého úvodu, že svou publikací přispěl k položení dobrých základů „pro to, aby se i v českém prostředí mohla v plnosti rozvinout spinozovská bádání (...)“ (str. 12) Přesto se k jeho tvrzení bohužel nemohu připojit. Kamenem úrazu celého projektu se totiž stala jeho rozhodující složka – překlad sám. Považuji jej, při vši úctě k Hemelíkově erudici a práci, za velmi nezdařený, ba naprosto nevyhovující.

První dojem, který při zběžné četbě překladu čtenář získá, je, že Spinozův (stejně jako předtím v předmluvě Meyerův) sloh je šroubovaný a těžkopádný, že Spinoza užívá podivnou idiomatiku a že se vyjadřuje v syntakticky jaksi ne zcela správně vystavěných a občas obtížně sledovatelných souvětích. Ponecháme-li stranou Meyerovu vskutku poněkud barokně košatou (ne však těžkopádnou) latinu a soustředíme se na Spinozův styl, zjistíme nicméně, že opak je pravdou: jeho lapidární sloh má sice daleko k humanistické grácii (myslím, že to ani nebyla Spinozova ambice), tok textu je nicméně plynulý a stavba jednotlivých větných celků průzračná. Kritičtější pohled pak odhalí příčiny diskrepance. Hlavní problém netkví ani tak v samotném převodu latinské syntaxe na českou (jak by se mohlo zdát na první pohled), jako spíše v kombinaci o sobě nepatrných, ale chronických a kumulovaných drobných překladatelských chyb, posunů v přirozeném slovosledu a neobratností příliš doslovného převodu určitých slovních spojení. K těmto nedostatkům je dále třeba přičíst značné podcenění idiomatických odlišností mezi latinou a češtinou,⁷ až zarážející nadužívání trpného rodu,⁸ které občas vede až k bizarním výsledkům,⁹ a konečně občasné míšení slovesných časů, které neodpovídá originálu a je obsahově nekonzistentní.¹⁰ Snad mé-

⁷ Překladatel tak např. naprosto přehlíží, že zatímco v latině je elace pomocí superlativu běžný výrazový prostředek, v češtině se uplatňuje poměrně zřídka a překlad superlativem je často nevhodný. Např. spojení „*unde evidentissime patet*“ (str. 122, ř. 31 – 32 [= 122.31-32]) není na místě překládat „z toho nejevidentněji vysvítá“ (123.27), nýbrž spíše „z toho zcela evidentně vysvítá“ (ne-li „z toho zcela zřejmě vysvítá“).

⁸ Viz např. 59.6-10: „Konečně pak ať by byla jakkoli vymyšlena jiná příčina pochybování, nebude moci být uvedena žádná taková, která by ho zároveň nejjistěji [opět nevhodně přeložená elace – J.P.] nepotvrzovala v jeho existenci. Tedy čím více jsou udávány důvody pochybování, tím jsou zároveň více podávány argumenty zjevně dokazující jeho existenci.“ Z pěti případů překladatel čtyřikrát volí trpný rod a ani v jednom není jeho volba přiměřená.

⁹ Jeden příklad za všechny: „... *idem est ac si diceremus, id de ea re verum esse, sive de ipsa posse vere affirmari*“ (76.23-24) překládá Hemelík „... je to totéž, jako kdybychom řekli, že **je to o oné věci pravda** neboli že tomu o ní může být pravdivě přitakáno“. (77.22-23; mé zvýraznění kurzívou)

¹⁰ Viz např. druhý odstavec na str. 63.

ně závažné, přece však rušivé je Hemelíkovo neopodstatněné užívání zastaralých přechodníků a téměř zcela vymizelého plusquamperfekta.¹¹

¹¹ Většinu z uvedených závažnějších nedostatků dobře ilustruje následující příklad. Na 84.23-32 Spinoza píše: „*His sic consideratis ea quae nobis impraesentiarum, ut ulterius pergere possimus, necessaria videntur, hic ordine ob oculos ponere constitui, numeroque axiomatum addere; quandoquidem a Cartesio in fine responsorium ad secundas obiectiones tanquam axiomata proponuntur, et accuratior quam ipse esse nolo. Attamen ne ab ordine iam incepto recedam, ea utcumque clariora reddere, et quomodo unum ab alio, et omnia ab hoc principio „ego sum cogitans“ dependent, vel cum ipso evidentia et ratione conveniunt, ostendere conabor.*“ Hemelíkův překlad zní (85.23-30): Takto jsem se zde rozhodl tyto úvahy o tom, co se nám zdá být prozatím nutné proto, abychom mohli postoupit dále, uspořádaně položit před zraky a přidat k výčtu axiomů, ježto byly **Descartem** podány na konci **Odpovědi na druhé námítky** pouze jako **axiomy** a já nechci být přesnější než on sám. Abych se však neodklonil od již zavedeného pořádku, budu usilovat o to učinit to jakžtakž jasnější a ukázat, jakým způsobem jedno závisí na druhém a všechno na principu „já jsem myslící“, a nebo s ním souhlasí evidencí a odůvodněním.“ Sám pak navrhuji následující znění: „Tyto úvahy o tom, co se nám prozatím zdá nutné pro to, abychom mohli postoupit dále, jsem se zde rozhodl uspořádaně uvést a přidat k výčtu axiomů; **Descartes** je totiž na konci **Odpovědi na druhé námítky** podává jako **axiomy** a já nechci být přesnější než on sám. Abych se však neodklonil od již zavedeného pořádku, budu se snažit tyto **axiomy** poněkud vyjasnit a ukázat, jak jeden závisí na druhém a jak všechny buď závisěji na principu „já jsem myslící“ nebo s ním souhlasí co do evidence a odůvodnění.“ Mělo by být zřejmé, co chci Hemelíkově verzi vytknout. Za prvé tu není příliš šťastné klást doplněk „položít“ (v Hemelíkově verzi) resp. „uvést“ (v mé verzi) až za dvě vedlejší věty blíže určující předmět („úvahy“), neboť čtenář zbytečně ztrácí souvislost; lépe je začít souvětí úplným rozvinutím určení předmětu a až poté přejít k základní skladební dvojici hlavní věty s doplňkem – jak ostatně činí i sám Spinoza. Za druhé, souřadící spojka „proto“ zde nedává smysl, autor ji zaměnil s předložkovou vazbou „pro to“ (zde se ovšem může jednat o překlep). Za třetí, „položít před zraky“ je příliš doslovný překlad idiomu „ob oculos ponere“; přiměřenější je překládat jej jako „uvést“, „předvést“, „podat“, „ukázat“ apod. Za čtvrté, Spinoza správně klade středník před „quandoquidem“, neboť se jedná o doplňující výpověď týkající se Descartova výčtu axiomů, která nemá bezprostřední souvislost s hlavním sdělením celého souvětí; a klade-li se středník, mám za to, že „totiž“ zachová rytmus textu lépe než Hemelíkovo „ježto“. Za páté, Hemelíkovo „pouze“ nemá oporu v originálním znění. Za šesté, „byly Descartem podány“ je dalším příkladem neorganicky použitého trpného rodu při slepém následování latinského originálu. Za sedmé, nevybavuji si případ, kdy by někdo prohlásil, že chce něco „učinit jasnější“, chce-li něco objasnit či vyjasnit; opět se jedná o příliš doslovný překlad, tentokrát latinského „clarior reddere“. Za osmé – a tato výtka je nejzávažnější, neboť jde o věcné pochybení –, „ea“ ve druhé větě jednoznačně referuje k „axiomata“ ve větě předešlé. Spinoza dává čtenáři na srozuměnou, co přesně chce vyjasnit a o čem přesně chce něco ukázat; v Hemelíkově překladu se tato určitost zcela vytrácí a celá věta se stává dosti podivnou. Za deváté, zamlčení přísudku „závisí“ ve spojení „a všechno na principu...“ působí v češtině přinejmenším rušivě; v originálu nás neruší nic, neboť latina má obecněji eliptičtější charakter než čeština a „dependent“ tu navíc stojí až na samém konci příslušného větného celku a jasně se tak váže k podmínkám obou souřadných vět. Konečně za desáté,

Nemusím snad zdůrazňovat, že má kritika není v žádném případě vedena samoúčelným požadavkem uhlazenosti a plynulosti textu, které by byly na úkor přiměřenosti a přesnosti překladu:¹² takové přesnosti se nedosáhne otrockým převodem gramatických a výrazových struktur originálu; a strohý či technický jazyk je něco jiného než jazyk šroubovaný či násilný.

Přece by však všechny tyto nedostatky ještě nemusely být pro překlad zcela fatální, kdybychom mu mohli přiznat celkovou *věcnou správnost*, o níž jde v překladu filosofického textu především. Bohužel tomu ale tak není a právě až zde se Hemelíkovo překladatelské selhání ukazuje v plné síle. Ponechám-li stranou četné neobratnosti, které nepřipraveného čtenáře *mohou* zavést, vyskytuje se v textu ohromující množství drobných překladatelských pochybení a především pak více než stovka jednoznačných překladatelských chyb, z nichž některé jsou velmi hrubé a zcela mění smysl Spinozových vět.

Pochopitelně se zde nemohu zabývat všemi těmito chybami. Uvedu však alespoň ty nejzávažnější z první části Spinozova výkladu (vždy v pořadí: Spinozův originál – Hemelíkův překlad – oprava s opraveným místem vyznačeným kurzívou; pochybení je většinou zřejmé, příležitostně budu problém komentovat v poznámkách).

„Nec ullum suae naturae auctorem adeo callidum fingere potest, qui eum circa hoc decipiat; concedendum enim erit ipsum existere, quam diu supponitur decipi.“ „Ani žádného původce své přirozenosti nemůže shledávat tak lstivým, že by ho v té věci klamal; je totiž nutno připustit, že bude existovat i ten, který, jak se dávno předpokládá je klamán.“ (59.3-6) „Ani žádného původce své přirozenosti nemůže shledávat tak lstivým, že by ho v té věci klamal; je totiž nutno připustit, že bude existovat, pokud se předpokládá, že je klamán.“

„Hos cogitandi modos clare et distincte sine reliquis, de quibus adhuc dubitatur, intelligi. (...) Ut denique de iis, quae in dubium revocaverat, certus redderetur...“ „Tyto módy myšlení jsou jasně a rozlišeně chápány bez ostatních, o kterých se ještě pochybuje. (...) A konečně pak aby dosáhl jistoty i o těch [modech myšlení]¹³, které zpochybnil...“ (63.3-4 + 63.8-9) „Tyto módy myšlení jsou jasně a rozlišeně chápány bez ostatních [věcí], o kterých se ještě pochybuje. (...) A konečně pak aby dosáhl jistoty i o těch [věcech], které zpochybnil...“¹⁴

překládat ablativy *„evidentia et ratione“* prostě instrumentálem se mi v daném kontextu zdá těžkopádné. Podobně by bohužel bylo možné kritizovat Hemelíkův překlad téměř větu po větě.

¹² Snad to dostatečně dokládá rozbor v pozn. *11.

¹³ Do hranatých závorek Hemelík uzavírá doplňky pro snadnější porozumění textu. Ve své opravě tuto konvenci přijímám.

¹⁴ Výraz *„Hos cogitandi modos“* / „Tyto módy myšlení“ odkazuje na Descartův výčet módů myšlení, který Spinoza reprodukuje v předešlém odstavci textu. Všechny tyto módy by-

„... nondum sciamus, an forte originis nostrae auctor nos tales creaverit, ut...“ „... nikdy nevíme, zda nás nestvořil původce našeho vzniku takové, že...“ (65.16) „... ještě nevíme, zda nás nestvořil původce našeho vzniku takové, že...“

„*Idea*e nomine intelligo cuiuslibet cogitationis formam illam, per cuius immediatam perceptionem ipsius eiusdem cogitationis conscius sum.“ „Pod slovem **idea** rozumím onu libovolnou formu myšlení, skrze jejíž bezprostřední vjem jsem si vědom téhož myšlení.“ (75.8-9) „Pod slovem **idea** rozumím tu formu *libovolné myšlenky*, skrze jejíž bezprostřední vjem jsem si *samotně této myšlenky vědom*.“

„*Per realitatem obiectivam ideae* intelligo entitatem rei repraesentatae per *ideam*...“ „**Objektivní realitou ideje** rozumím jsočnost věci reprezentovanou skrze ideu...“ (75.17-18) „**Objektivní realitou ideje** rozumím jsočnost věci reprezentované skrze ideu...“

„*Eadem dicuntur esse formaliter in idearum obiectis, quando talia sunt in ipsis, qualia illa percipimus*;...“ „Stejně tak se říká, že to, co je v objektech idejí takové, jaké to poznáváme, je v nich **formálně**;...“ (75.22-23) „*O tomtěž se říká, že je to v objektech idejí formalně, když je to o sobě takové, jaké to poznáváme*.“¹⁵

„... simul nescit se esse affirmantem aut negantem, hoc est, certo se affirmare aut negare.“ „... neví zároveň, zda je přitakávající nebo popírající, tj. zda je nepochybné, že přitakává nebo popírá.“ (81.4-5) „... neví zároveň, zda je přitakávající nebo popírající, tj. zda *přitakává nebo popírá s jistotou*.“¹⁶

„... neque ulla rei perfectio actu existens...“ „... ani žádná dokonalost skutečně existující věci...“ (89.1) „... ani žádná *skutečně existující dokonalost věci*...“

ly právě vyňaty z dosahu Descartovy metodické pochybnosti. Podstatné nyní je, že Descartes (a ovšemže i Spinoza) chápe tento výčet jako *úplný* výčet modů myšlení, takže již nezbývají *žádné* „ostatní [mody myšlení – J.P.], o kterých se ještě pochybuje“. Hemelíkův překlad na 63.3-4 je však třeba číst právě tak, jako by ještě nějaké takové mody zbyvaly, což ostatně stvrzuje i jeho doplněk v hranatých závorkách na 63.8. Jedná se tedy o hrubou dezinterpretaci Descartovy pozice a potažmo Spinozova podání.

¹⁵ Výraz „*Eadem*“ odkazuje k podmětu předchozí Spinozovy (a Descartovy) věty, tj. „*quaecumque percipimus tanquam in idearum obiectis*“. Zcela chybný Hemelíkův překlad zbytku věty je ovšem na tomto pochybení nezávislý. – Poslední tři uvedené chyby se týkají překladu Descartových definic, které Spinoza doslovně přejímá z Descartových *Odpovědí na druhé námítky*. Je s podivem, že Hemelík buď vůbec nekonzultoval spolehlivý a obdivuhodně přesný překlad Pavla Zavadila (Descartes, R., *Meditace o první filosofii. Námítky a autorovy odpovědi*: str. 138 n.), který se všech uvedených chyb vyvaroval, anebo že Hemelík přinejmenším nevyvedl z míry, jak se jeho překlad od Zavadilova odchyluje v tak důležitých bodech. Totéž platí *mutatis mutandis* o níže uvedené chybě v překladu Descartova axiomu na 89.1.

¹⁶ Stojí za povšimnutí, že v Hemelíkově verzi by se vůbec nejednalo o důkaz pro příslušné Tvrzení I., který má tato věta představovat.

„... nihil in causa esset causa effectus.“ „... bylo by nic příčinou účinku.“ (89.11-12) „... nic v příčině by bylo příčinou účinku.“

„... si quis quaerat, undenam homo ideas suae cogitationis et corporis habeat, nemo non videt illum eas ex se, formaliter nimirum continente omne quod ideae obiective continent, habere.“ „... zkoumá-li se, odkud má člověk ideje svého myšlení a těla, každý vidí, že je má, [jako ten kdo] zajisté obsahuje ze sebe formálně vše, co ideje obsahují objektivně.“ (89.23-91.2) „... zkoumá-li se, odkud má člověk ideje svého myšlení a těla, každý vidí, že je má ze sebe, protože zajisté formálně obsahuje vše, co ideje obsahují objektivně.“

„... de qua non possit quaeri...“ „... u níž by nebylo nutno zkoumat...“ (95.6) „... u níž by nebylo možno zkoumat...“

„... quae in natura et definitione rei ipsius existentis comprehenditur.“ „... která je zahrnuta v přirozenosti a definici věci samé.“ (95.11) „... která je zahrnuta v přirozenosti a definici existující věci samé.“

„... ubi nempe intelliget Deum, quoad essentiam et existentiam, a caeteris rebus toto genere discrepare.“ „... neboť tam, kde chápe Boha co do jeho esence a existence, odlišuje ho zcela a naprosto od ostatních věcí.“ (97.10-11) „... neboť tehdy pochopí, že Bůh se co do své esence a existence zcela a naprosto odlišuje od ostatních věcí.“

„... non erit sane axioma absolute verum...“ „... nebude tento axiom vůbec pravdivý...“ (101.4-5) „... nebude tento axiom absolutně pravdivý...“¹⁷

„... sequentia **lemmata** in antecessum demonstrare, ac potesta iis demonstrationem huius septimae propositionis superstruere.“ „... nejprve dokázat následující **lémata** a po jejich dokázání na nich vybudovat sedmé tvrzení.“ (107.10-11) „... nejprve dokázat následující **lémata** a na nich vybudovat důkaz tohoto sedmého tvrzení.“

„... ergo Deus non potest concipi per se summe perfectus contra definit. 8.“ „... tedy Bůh nemůže být pochopen skrze sebe sama jako nejvýše dokonalý, [což je] proti def. VIII.“ (115.14-15) „... tedy Bůh nemůže být pochopen jako skrze sebe sama nejvýše dokonalý, [což je] proti def. VIII.“

„Deus est causalitate prior rerum essentia et existentia...“ „Bůh je první v příčinnosti esence a existence věcí...“ (117.28) „Bůh je co do příčinnosti dřívější vůči esenci a existenci věcí.“

„Et quum omnis deceptio ... aut falendi voluntas non nisi ex malitia vel metu procedat...“ „A pokud všechno klamání ... pochází buď z vůle klamat, pokud je zlá, a nebo ze strachu...“ (119.4-6) „A pokud všechno klamání ... nebo vůle klamat pochází pouze ze zloby nebo ze strachu...“

¹⁷ Kontext ukazuje, že Spinoza zde nemíní, že daný axiom je prostě *nepravdivý*, ale že je pravdivý ne absolutně, nýbrž jen do určité míry či v jistém smyslu.

„*Et quum assentiri nihil aliud sit, quam voluntatem determinare...*“ „A jestliže není přijímáno nic než to, co je určeno vůlí,...“ (123.4) „A jestliže přijímat není nic jiného než určovat vůli,...“

„... *facultatem nostram intelligendi infinitam reddere...*“ „... naši přirozenost učinit nekonečnou...“ (123.10-11) „... naši schopnost chápání učinit nekonečnou...“

„*Quare rebus confusis assentiri, quatenus quid positivum est, nihil imperfectionis nec formam erroris continet; sed tantum quatenus eo optima libertate ... nos nosmet privamus.*“ „Proto přijímat zmatené věci, pokud je to něco pozitivního, neobsahuje nic nedokonalého ani formu omylu, nýbrž se tím pouze do té míry jakoby zbavujeme nejvyšší svobody...“ (127.11-13) „Proto přijímat zmatené věci neobsahuje nic nedokonalého ani formu omylu, pokud je to něco pozitivního, nýbrž pouze potud, pokud se tím jakoby zbavujeme nejvyšší svobody...“

„... *imperfectio illa ... non nisi respectu hominis sit privatio; verum ad Deum ut eius causam relata, non privatio, sed tantum negatio dici possit.*“ „... ona nedokonalost ... není ve vztahu k člověku ničím jiným než nedostatkem, zatímco ve vztahu k Bohu jako příčině pak může být řeč nikoli o nedostatku, nýbrž pouze o popření.“ (129.4-7) „... ona nedokonalost ... je nedostatkem pouze ve vztahu k člověku, zatímco ve vztahu k Bohu jako jeho příčině může být řeč nikoli o nedostatku, nýbrž pouze o popření.“

„*Si Deus ex partibus componeretur, deberent partes ... priores ad minimum natura Deo esse...*“ „Kdyby byl Bůh složen z částí, musely by části ... být přinejmenším dřívější než přirozenost Boha,...“ (131.2-3) „Kdyby byl Bůh složen z částí, musely by části ... být dřívější než Bůh přinejmenším co do přirozenosti,...“

Je zřejmé, že takto nespolehlivý překlad (opakuji, že uvedené případy představují pouze malou ukázkou) je naprosto nepoužitelný pro jakoukoli vážně míněnou práci se Spinozovým textem a že veškeré překladatelské úsilí tu přichází vniveč. Samozřejmě z toho nelze vinit výhradně překladatele samého. Je na místě se ptát, jak je možné, že nakladatelství při vrcholné akademické instituci zřejmě vůbec nezajistilo ani zběžnou, natož kompetentní revizi překladu (a pokud se v tom náhodou mýlím, dovolil bych si redakci před dotyčnou osobou napříště důrazně varovat). Svůj díl odpovědnosti pak nepochybně nese i vědecký recenzent publikace, který by měl alespoň odhalit podezřelé věčné nesrovnalosti, málo pravděpodobné u myslitele Spinozova formátu.

U redakční práce ostatně stojí za to se ještě zdržet. V překladu se vyskytuje nemalé množství jazykových chyb počínaje interpunkcí přes chybné předložkové vazby a tvary vztažných zájmen až po nesprávné nakládání se zájmeny „svůj“ a „jeho“, z čehož usuzuji, že opomítnuta (nebo jen *pro forma* provedena) byla i jazyková redakce českého textu. Z četných překlepů resp. nedopatření jsou nejméně dva dosti závažné: na 71.19 z textu úplně vypadl celý závěr Spinozova argumentu (70.22-24) a na 99.20 pak stojí „DŮKAZ“ namísto „POZNÁMKA“, což je v daném kontextu dosti matoucí (Spinoza totiž v této poznámce kritizuje

Descartův způsob dokazování Tvrzení VII., svůj vlastní důkaz pak podává až o několik stran dále). Ani po grafické stránce není vše úplně v pořádku: osamocený řádek textu pod záhlavím na jinak zcela neposkvřené straně, jak je tomu na str. 72, se vidí vskutku zřídka.

Nedbalá redakční práce má konečně za následek i částečné znehodnocení toho mála, co dobrého by z celé publikace mohlo zbývat, totiž edice latinského textu. Nejde ani tak o skutečnost – dosti mrzutou, ne však fatální –, že uveřejněný text je ze zastaralé Bruderovy edice¹⁸ a nikoli ze standardní, o téměř sto let mladší edice Gabhardtovy,¹⁹ jako spíše o ediční nedopatření, jejichž četnost je příliš vysoká na to, aby text mohl platit za spolehlivý. Jen namátkou, na 74.5 stojí „*modus*“ namísto „*motus*“, na 82.5 chybí „*non*“ před „*potest*“, na 102.4 stojí „*Noc*“ namísto „*Nec*“, na 106.10 stojí „*potesta*“ namísto „*postea*“, na 116.23 stojí „*existentiae*“ namísto „*essentiae*“, atd. Čtenář, který není dobrým znalcem Spinozy a zároveň solidním latinářem, je tak do jisté míry připraven o jistotu i v posledním zachytitelném bodě – v možnosti korigovat nespolehlivý překlad přihlédnutím k originálnímu textu.

Nezbývá než uzavřít, že celý ediční počín vykazuje neklamně znaky naprostého nezdaru. Spinozovy *Renati des Cartes Principia philosophia* bude česky třeba vydat znovu a lépe. Domnívám se, že má-li se napříště předejít mrhání bezpochyby upřímného a ve své vytrvalosti respekt budícího překladatelského úsilí, je třeba přistupovat k podobným projektům mnohem připraveněji a odpovědněji.

Jan Palkoska

¹⁸ *Benedicti de Spinoza Opera*, ed. C. H. Bruder, Leipzig 1843.

¹⁹ Spinoza, B., *Opera, im Auftrag der Heidelberger Akademie der Wissenschaften*, ed. C. Gebhardt, Heidelberg 1925.